

Filozofická fakulta Univerzity Komenského
v Bratislave
Katedra slovenského jazyka

Jazyk a komunikácia v súvislostiach II

Univerzita Komenského Bratislava
2007

Jazyk a komunikácia v súvislostiach II

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej
konferencie konanej 6. - 7. 9. 2007
na Katedre slovenského jazyka Filozofickej fakulty
Univerzity Komenského v Bratislave

Univerzita Komenského Bratislava
2007

© **Autori:** Bajžíková Eugénia, Benčatová Ľudmila, Bohunická Alena, Bohušová Zuzana, Bónová Iveta, Braxatoris Martin, Dobrik Zdenko, Dolník Juraj, Dudok Miroslav, Ďurovič Ľubomír, Gaidos Rujanca, Hansmanová Júlia, Hoffmannová Jana, Horváth Miloš, Huťková Anita, Jaklová Alena, Kamenárová Renáta, Kapalková Svetlana, Kesselová Jana, Kišová Janka, Kořenský Jan, Krupa Viktor, Křístek Michal, Křivancová Michaela, Lauková Jana, Liptáková Ľudmila, Michalewski Kazimierz, Mitter Patrik, Múcsková Gabriela, Muziková Katarína, Ološtiak Martin, Ondrejovič Slavomír, Orgoňová Oľga (editorka), Pekariková Katarína, Slančová Daniela, Svobodová Jana, Szabó Mihályová Gizela, Tóth Alexander Ján, Uhrinová-Hornoková Alžbeta, Uličný Oldřich, Vaňko Juraj, Zajacová Stanislava, Zimová Ľudmila, Žigo Pavol, Žigová Ľudmila, Žiláková Mária

Editorka: doc. PhDr. Oľga Orgoňová, CSc.

Recenzenti: prof. PhDr. Jozef Mlacek, CSc.
PhDr. Dana Baláková, PhD.

Redaktori: Mgr. Alena Bohunická, Mgr. Martin Braxatoris, Mgr. Jana Kišová

Konferencia sa uskutočnila v rámci riešenia grantových projektov VEGA Štýl a kultúra (č. 1/2245/05) a Explanačno-deskriptívna morfológia slovenčiny (č. 2/6119/6).

ISBN 978-80-223-2427-4

Hommage à JD (65 slov)

JD : Jasná dedikácia!	DJ : Dominantný jazykovedec!
JD : Jazyková designácia!	DJ: Derivačná juxtapozícia: „vedychtivec“
JD : Jedinečná determinácia!	DJ : Deskriptívna jazykoveda (aj explanačná)
JD : Jednoznačný doklad!	DJ : Deapelatívna jednotka: (kartový) „ <u>J</u> nior“ → <u>D</u> olník
JD : Jubilejný dar!	DJ : Hľa, dadaistické jazykoľamy!

27

„JD“ synonymia

J : jemnosť	D : delikatesa
J : jemnosť	D : distingvovanosť
J : jasnozrivosť	D : diplomacia
J : jednotka / jednička	D : dokonalosť („na druhú“)

13

Dependenčná determinácia

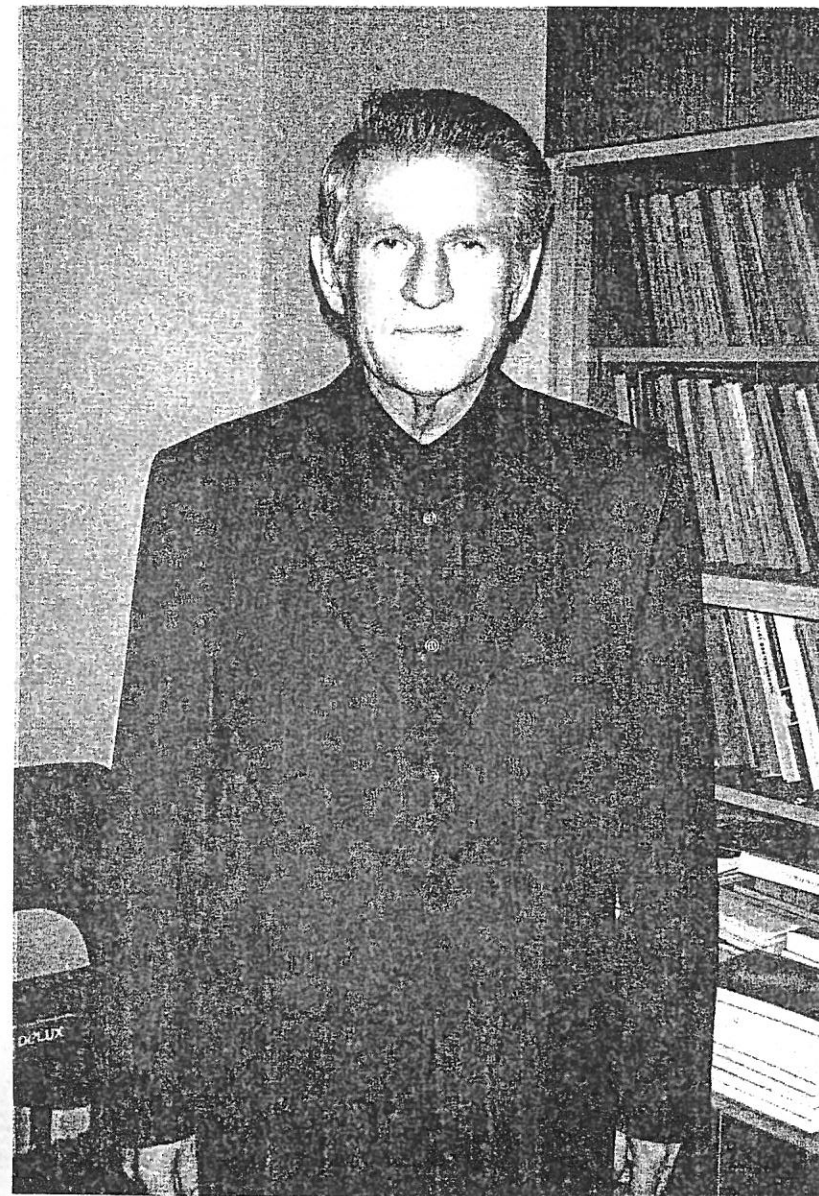
JD : Jazyková dynamika? (že či!)	DJ : Demokratizácia jazyka? (áno, aj!)
JD : Jazyková diachronia? (aj synchronia)	DJ : „Dederónska“ jazykoveda? (aj slavianska)

18

Dôvod dadaistického dokumentu?

Dar jubilantovi Jurajovi Dolníkovi!

Olga Orgoňová

*Venované Prof. PhDr. Jurajovi Dolníkovi, DrSc.
k životnému jubileu*

Obsah

Predslov	13
I. TEÓRIA A METODOLÓGIA	
<i>Jan Kořenský (Olomouc)</i> Ontologie a gnoseologie řeči/jazyka v souvislostech	17
<i>Oldřich Uličný (Olomouc)</i> Valenční, intenční a větněčlenská koncepce syntaxe	25
<i>Juraj Dolník (Bratislava)</i> Jazyková inteligencia ako predpoklad jazykovej tvorivosti	30
<i>Viktor Krupa, Slavomír Ondrejovič (Bratislava)</i> Fenomén jazyk	37
<i>Pavol Žigo (Bratislava)</i> Morfológická prirodzenosť v retrospektíve	51
<i>Jana Svobodová (Ostrava)</i> Jazyk a spisovnosť v souvislostech doby	58
<i>Martin Ološtiak (Prešov)</i> Propriá a explanačno-deskriptívny prístup k morfológii súčasnej slovenčiny	66
II. DISKURZ, TEXT, KOMUNIKÁCIA A ŠTÝL	
<i>Jana Hoffmannová (Praha)</i> Politický komentář z hlediska funkční stylistiky a kritické analýzy diskurzu	77
<i>Kazimierz Michalewski (Łódź)</i> Język w manipulacji medialnej	87
<i>Ludmila Zimová (Ústí nad Labem)</i> Úspěch a jeho jazykové ztvárnění ve sportovní publicistice	95
<i>Olga Orgoňová, Alena Bohunická (Bratislava)</i> Aspekty komunikácie v politickej talkshow	106

<i>Juraj Vaňko (Nitra)</i>			
Indikátory hodnotiacich postojov v publicistike	117		
<i>Michal Krístek (Brno)</i>			
Jungmannova <i>Slovesnost</i> v kontextu moderní české stylistiky	126		
<i>Eugénia Bajzíkova (Bratislava)</i>			
Výstavba odborného textu	131		
<i>Miloš Horváth (Bratislava)</i>			
Multiplicita textu	136		
<i>Michaela Krivancová (Brno)</i>			
Noetický princíp slova	144		
<i>Daniela Slančová, Stanislava Zajacová (Prešov)</i>			
Komunikačný register ako prostriedok verbálnej socializácie dieťaťa	153		
<i>Ludmila Liptáková (Prešov)</i>			
Kognitívne súvislosti komunikačného rozvíjania dieťaťa	164		
<i>Iveta Bónová (Prešov)</i>			
Fonologický vývin v reči dieťaťa	171		
<i>Svetlana Kapalková (Bratislava)</i>			
Neverbálna komunikácia v ranom veku	181		
<i>Katarína Pekariková (Nitra)</i>			
Podoby modálnosti v komunikačnej interakcii	191		
<i>Ludmila Benčatová (Bratislava)</i>			
Princíp ekonomizácie na vyučovacej hodine slovenského jazyka	200		
III. JAZYKY V KONTAKTE			
<i>Lubomír Ďurovič (Bratislava - Lund)</i>			
Česko-slovenské komunikačné a kultúrne kontinuum	209		
<i>Renáta Kamenárová (Bratislava)</i>			
Alomorfizmus v jazykoch západoslovanského makroareálu	219		
<i>Patrik Mitter (Ústí nad Labem)</i>			
K recepci slovenštiny v ČR a češtiny v SR	229		
		<i>Alžbeta Uhrinová (Békešská Čaba)</i>	
		Niektoré súvislosti slovenskej komunikácie v Maďarsku	239
		<i>Mária Žiláková (Budapešť - Békešská Čaba)</i>	
		Niektoré súvislosti jazyka a komunikácie slovenskej minority v Maďarsku	247
		<i>Gizela Szabómihályová (Dunajská Streda)</i>	
		Maďarské ojkonymá na Slovensku: štandardizácia, variabilnosť, kontaktové javy	256
		<i>Ludmila Žigová (Bratislava)</i>	
		Slovenský jazyk a komunikácia v súvislosti s vyučovaním slovenčiny ako cudzieho jazyka	265
		<i>Alexander Ján Tóth (Békešská Čaba)</i>	
		Slovotvorná produktivita germanizmov v slovenčine	275
		<i>Rujanca Gaidoš (Bratislava)</i>	
		Rumunské prevzatia v dialekte bihorských Slovákov	286
		IV. INTERKULTÚRNA KOMUNIKÁCIA	
		<i>Alena Jaklová (České Budějovice)</i>	
		K základným pojmům interkulturní komunikace	295
		<i>Zdenko Dobřík (Banská Bystrica)</i>	
		Nemecké kultúrne štandardy v interkulturnej komunikácii	302
		<i>Anita Hutková (Banská Bystrica)</i>	
		Translačná komunikácia ako kontextová presupozícia	309
		<i>Zuzana Bohušová (Banská Bystrica)</i>	
		Invariantnosť a neutralizácia pri tlmočení	317
		<i>Jana Lauková (Banská Bystrica)</i>	
		Konfrontácia hypotaxy v nemeckom a slovenskom jazyku z aspektu translatológie	323
		<i>Jana Kišová (Bratislava)</i>	
		Lexikálne inovácie ako odraz kultúry etnika	330

V. MORFOLÓGIA

<i>Miroslav Dudok (Bratislava)</i> Deiktické identifikátory v jazyku a komunikácii	341
<i>Jana Kesselová (Prešov)</i> Komunikačný potenciál operátorov na rozširovanie a rozvíjanie výpovede	354
<i>Gabriela Múcsková (Bratislava)</i> Variantnosť v procese jazykovej zmeny	363
<i>Júlia Hansmanová (Bratislava)</i> Intenzifikátory: filozoficko-logické východiská pojmu intenzifikácie	371
<i>Katarína Muziková (Bratislava)</i> K prirodzenosti v jazyku na prelome 19. a 20. storočia	377
<i>Martin Braxatoris (Bratislava)</i> O substantívnych kategóriách	385

Predslov

Tento zborník zahŕňa príspevky prednesené na medzinárodnej vedeckej konferencii *Jazyk a komunikácia v súvislostiach II*, ktorú usporiadala Katedra slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Široký rozsah témy konferencie zodpovedá obsahu vedeckovýskumnej stratégie tejto katedry, ktorou sa toto pracovisko riadi pri vytyčovaní výskumných cieľov v poslednom desaťročí. Voľba tejto výskumnej stratégie nie je motivovaná len vnútornou potrebou katedry, ale aj súčasným stavom synchronnej lingvistiky na Slovensku. Základným charakteristickým znakom tohto stavu je, že jazykové výskumy sa v značnej miere obmedzujú na deskripciu jazyka a jazykovej komunikácie, a teda skúmanie sa pohybuje na úrovni empirickej fázy reprodukčného cyklu jazykovedného poznávania. Naliehavou úlohou slovenskej synchronnej lingvistiky je vstup do teoretickej fázy tohto cyklu, odhaľovanie teoretických zákonov ako základného predpokladu vysvetľovania (aj) stavby, fungovania a vývinu slovenského jazyka. Táto úloha nevyplýva len z logiky vývinu poznávania jazyka, ale aj z aktuálnej aplikačnej potreby, z potreby prekonávania hraníc deskriptívnej lingvistiky pri realizácii študijného programu slovenský jazyk na katedrách orientovaných na tento program.

Katedra slovenského jazyka FiFUK v posledných desiatich rokoch zameriava synchronný jazykovedný výskum na tri fundamentálne témy, ktorých spoločným menovateľom je explanačný prístup k jazyku a k jazykovej komunikácii. Obsahom prvej témy sú princípy stavby, fungovania a vývinu (aj) slovenského jazyka. Princípy sa chápu ako fundamentálne integračné zákony, ktoré umožňujú vysvetlenie empirických zákonov odhalených deskriptívnou lingvistikou, a teda hlbšie vysvetlenie empirických faktov. Druhá téma, ktorá sa rozpracúva v spolupráci s Jazykovedným ústavom Ľudovíta Štúra SAV a s odborníkmi viacerých katedier na filologicky orientovaných fakultách, sa dotýka deskriptívno-explanačnej morfológie slovenského jazyka. Súčasná slovenská morfológia sa opisuje z perspektívy teórie prirodzenej morfológie (formálna morfológia) a z hľadiska teórie jazykových polí (funkčná morfológia).

Slovotvorná produktivita germanizmov v slovenčine

Alexander Ján Tóth

(Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku v Békešskej Čabe)

Zakomponovanie germanizmov do slovenských viet vyžaduje morfológickú adaptáciu prevzatí, ktorá umožňuje slovenské ohýbanie slov cudzieho pôvodu, prijímanie sufixov. Uskutočnenie tejto adaptácie je predpokladom slovotvornej aktivity. V tejto štúdii skúmame súvislosť slovotvornej aktivity germanizmov s ich zakotvenosťou v dnešnej slovenčine.

Z hľadiska výskumu integrovanosti a funkčnosti germanizmov v slovenčine sú zaujímavé lexikálne jednotky, ktoré sa po adaptácii ďalej rozvíjali v rámci systému slovenčiny a stali sa základmi odvodených slov. Len celkom integrované slová cudzieho pôvodu vedia byť východiskom ďalšej slovotvorby v rámci prijímajúceho jazyka. Buzássyová – Bosák (1984) akcentujú dôležitú úlohu slovotvorby v dynamike lexikálneho systému. Podľa Furdíka (1993, s. 110) táto úloha slovotvorby nespočíva len v kvantitatívnom rozhojovaní počtu pomenovaní, ale má aj systémotvornú funkciu. „Dôležitejšie než sám akt prevzatia je však začlenenie prevzatého slova do slovnej zásoby. Integrovaná funkcia slovotvorby sa tu prejavuje ešte intenzívnejšie než pri domácich lexikálnych prvkoch.” Furdík (1993, s. 113) zaviedol stupnicu súvislosti adaptácie prevzatých slov a slovotvorby:

1. slovotvorný systém sa aktivizuje už pri morfolologickej adaptácii prevzatého slova;
2. tvorenie derivátov od prevzatého slova podľa kategoriálne produktívnych slovotvorných typov;
3. utváranie čiastkových slovotvorných hniezd;
4. voľná spájateľnosť s domácimi slovotvornými základmi alebo formantmi.

Najprv sme analyzovali slová, ktorých základ pochádza z nemčiny

a odvodené slovo je produktom slovenského jazyka. Za slovotvorne najproduktívnejšie germanizmy v slovenčine sme pokladali tie slová, ktoré figurujú v Morfematickom slovníku slovenčiny (MSS) s minimálne 2–3 základnými typmi odvođenín. Toto dielo obsahuje derivanty prevzatých slov zo synchronného hľadiska, preto je užitočné porovnať so slovným materiálom NEW. Germanizmy v NEW, ktoré sa vyskytujú aj v MSS, sme zaradili do Furdíkom vytvorených skupín, ktoré považujeme za vhodné na charakteristiku slovotvornej aktivity germanizmov. Predpokladali sme, že slovotvorne produktívnejšie slová majú vyššiu frekvenciu a centrálnnejšie postavenie v slovnej zásobe. Alebo opačne: tie germanizmy sa stali slovotvorne produktívnymi, ktoré boli frekvencované.

1. Slovotvorný systém sa aktivizuje už pri morfolologickej adaptácii prevzatého slova, hlavne u slovies a prídavných mien, keď sa hneď pri preberaní aktivizuje slovenský sufix, aby sa nový prvok mohol začleniť do systému slovenčiny. Tento akt väčšinou nesúvisí s ostatnými tromi stupňami, sú tu slová, ktoré sa potom dajú podľa vlastností zaradiť aj do skupiny 2., 3. alebo 4. Tento jav všeobecne súvisí s morfológickou adaptáciou sufixov.

balík, brilant, brožúra, čiapka, debnár, fabrikát, fabrikant, fajka, fárať, háklivý, kuchyňa, kúpiť, machľovať, melírovaný, oblátka, pašovať, paštrnák, policajt, rabovať, rašplá, rátať, ríbezle, šacovať, špekulovať, špacírovať, špendlík, šporovať, štepovať, štráfovať, štrúdlá, zemľa, žobrák.

2. Tvorenie derivátov od prevzatého slova podľa kategoriálne produktívnych slovotvorných typov sa vzťahuje na tvorenie iného slovného druhu, deminutíva, názvu profesie alebo ženskej formy atď. Počet derivátov je tu nižší ako v ďalších skupinách a vyskytujú sa tu aj zastarané, resp. štylisticky priznakové slová. (156)

<i>abonent ></i>	<i>abonentka, abonentný abonentský</i>
<i>akurát ></i>	<i>akurátny, akurátnosť</i>
<i>barikáda ></i>	<i>barikádový, barikádnik</i>
<i>bifľovať sa ></i>	<i>bifľoš, nabifľovať sa</i>
<i>buchta ></i>	<i>buchtička, buchtový</i>
<i>čínž ></i>	<i>čínžiak¹</i>

<i>cylinder</i> >	<i>cyldrový, cylindrický</i>
<i>debata</i> >	<i>debatovať, debatér, debatný</i>
<i>dóza</i> >	<i>dózovať</i>
<i>faktúra</i> >	<i>fakturovať, fakturant, fakturačný</i>
<i>fárať</i> >	<i>sfárať, vyfárať</i>
<i>fasáda</i> >	<i>fasádny, fasádový, fasádnik</i>
<i>fašiangy</i> >	<i>fašiangový, fašiangovať</i>
<i>fazuľa</i> >	<i>fazuľový, fazuľka, fazuľkový</i>
<i>fiaker</i> >	<i>fiakrista, fiakrový</i>
<i>flák</i> >	<i>flakovať, flakatý</i>
<i>frštik</i> >	<i>frištikovať</i>
<i>fušer</i> >	<i>fušerovať</i>
<i>glanc</i> >	<i>glancovať</i>
<i>grunt</i> >	<i>gruntovať</i>
<i>gyps</i> >	<i>gypsovať, gypsový</i>
<i>hák</i> >	<i>hákovať, hákový, hákovito, háčik, háčikový</i>
<i>handel</i> >	<i>handliar, handlovať †</i>
<i>handra</i> >	<i>handrár, handrársky</i>
<i>huta</i> >	<i>hutníctvo, hutník, hutnícky</i>
<i>kaštieľ</i> >	<i>kaštieľsky, kaštieľik</i>
<i>ksicht</i> >	<i>zaksichtiť sa</i>
<i>kšeft</i> >	<i>kšeftovať</i>
<i>kufor</i> >	<i>kufrik, kufriček, kufrový</i>
<i>luft</i> >	<i>luftovať</i>
<i>maliar</i> >	<i>maliarka, maliarsky, maliarstvo, maliarčiť</i>
<i>maľovať</i> >	<i>maľba, maľovanka, maľovaný</i>
<i>panel</i> >	<i>panelák, panelový</i>
<i>pas</i> >	<i>pasový, pasováč</i>
<i>piškót</i> >	<i>piškótka, piškótový</i>
<i>próba</i> >	<i>probovať, vyprobovať</i>
<i>puc</i> >	<i>pucovať</i>
<i>ráf</i> >	<i>ráfač, ráfik</i>
<i>ríbezle</i> >	<i>ríbezľový</i>
<i>šenk</i> >	<i>šenkár, šenkovať</i>
<i>šlak</i> >	<i>šlakovať</i>
<i>šluk</i> >	<i>šlukovať, šluknúť si</i>

<i>šmak</i> >	<i>šmakovať</i>
<i>šok</i> >	<i>šokovať, šokujúci</i>
<i>šunka</i> >	<i>šunkový, šunôčka</i>
<i>šuster</i> >	<i>šustrovať, prešustrovať</i>
<i>tunel</i> >	<i>tunelár, tunelový</i>
<i>Vianoce</i> >	<i>vianočka, vianočný</i>
<i>zamat</i> >	<i>zamatovo, zamatový</i>
<i>žold</i> >	<i>žoldnier, žoldnierstvo, žoldniersky</i>
<i>žumpa</i> >	<i>žumpový</i>

3. Utváranie čiastkových slovotvorných hniezd znamená, že germanizmus má vlastnosti, podľa ktorých by patril do 2. skupiny a tieto deriváty sa stanú základom ďalších odvodenín. Tie sú sémanticky vzdialenejšie od pôvodného germanizmu a sú aspoň 3. Registrujeme teda ďalší vývoj v rámci slovenčiny, na základe domáceho sufixu. (69)

<i>bank</i> >	<i>bankový, bankár, bankovka</i>
<i>briliant</i> >	<i>briliantne, brilantnosť, brilantný, brilantový</i>
<i>bufet</i> >	<i>bufetár, bufetový, bufeták</i>
<i>cibuľa</i> >	<i>cibuľový, cibuľka, cibuľnatý, cibuľovitý</i>
<i>clo</i> >	<i>colnica, colný, colník</i>
<i>fajka</i> >	<i>fajkový, fajčiť, fajčiar, fajčiarsky</i>
<i>fajn</i> >	<i>fajnový, fajný, fajne, fajnosť, fajnovka</i>
<i>faloš</i> >	<i>falošne, falošník, falošnosť, falošný, falšovať, falšovateľ</i>
<i>feš</i> >	<i>fešný, fešák, fešácky, fešanda, fešne, fešnosť</i>
<i>kachľa</i> >	<i>kachlica, kachliar, kachľový</i>
<i>kalendár</i> >	<i>kalendárny, kalendárik, kalendárový</i>
<i>kamarát</i> >	<i>kamarátsky, kamarárstvo, kamarátka, kamarátiť sa</i>
<i>komora</i> >	<i>komorný, komorník, komornosť, komorne, komorový</i>
<i>minca</i> >	<i>minciar, mincier, mincovňa, mincovníctvo, mincový</i>
<i>múr</i> >	<i>murár, murivo, murovať, murovaný</i>
<i>nit</i> >	<i>nitovať, nitka, nitkovač, nitený, nitár</i>
<i>plech</i> >	<i>plechový, plechovo, plechovka, plecháč, plechavieť</i>

<i>policajt</i> >	<i>policajne, policajný, polícia, policajtká</i>
<i>rám</i> >	<i>rámár, rámárstvo, rámcovať, rámec</i>
<i>rúra</i> >	<i>rúrka, rúrkovitý, rúročka, rúrovňa, rúrový</i>
<i>ruža</i> >	<i>ružový, ružovieť, ružička, ruženec²</i>
<i>signál</i> >	<i>signálny, signálový, signalizácia, signalizačný, signalizátor</i>
<i>sóda</i> >	<i>sodík, sodný, sódový, sódovka, sódovkáreň</i>
<i>šerm</i> >	<i>šermiar, šermiarsky, šermovať, šermovačka</i>
<i>špic</i> >	<i>špička, špica, špicatý, špicatosť³</i>
<i>špekulovať</i> >	<i>špekulant, špekulantsky, špekulatívny, špekulatívne, špekulačne</i>
<i>špás</i> >	<i>špásik, špásovný, špásovať, špásovník</i>
<i>štrajk</i> >	<i>štrajkovať, štrajkový, štrajkujúci, štrajkokazný</i>
<i>švager</i> >	<i>švagrína, švagrík, švagrovci, švagorský, švagrovstvo</i>
<i>uniforma</i> >	<i>uniformita, uniformnosť, uniformný, uniformovať, uniformovanosť</i>
<i>vagón</i> >	<i>vagónový, vagónik, vagónka</i>
<i>valec</i> >	<i>valcovitý, valcovací, valčík, valcovať, valcovňa</i>
<i>žemľa</i> >	<i>žemlička, žemľovka, žemľový</i>

4. Voľná spájatelnosť s domácimi slovotvornými základmi alebo formantmi sa vzťahuje na účasť germanizmov v zložených slovách, alebo tieto jednotky dostanú slovesné predpony. Nájdeme tu jednotky aj z 2. skupiny, ale vo väčšine prípadov táto vlastnosť súvisí s 3. skupinou. (38)

<i>balík</i> >	<i>balíkový, baliť, alobať, zabaliť</i>
<i>blok</i> >	<i>bloček, blokový, blokovať, zablokovať, odblokovať</i>
<i>cement</i> >	<i>cementácia, cementačný, cementáreň, cementárstvo, cementovať</i>
<i>cieľ</i> >	<i>cieľiť, cieľniť, cieľový, cieľavedomý, cieľavedome, cieľavedomosť</i>
<i>cín</i> >	<i>cinár, cináreň, cinársky, cinástvo, cínový, cínovec, cínovať</i>
<i>citrón</i> >	<i>citrónový, citronáda, citrónovožltý</i>
<i>cukor</i> >	<i>cukrár, cukráreň, cukrársky, cukrovať</i>

<i>drôt</i> >	<i>cukrový, cukrík, cukrovka, scukornatieť, drotár, drôtený, drôtovať, drôtový, drôtik, bezdrôtový</i>
<i>farba</i> >	<i>farbiť, farbivo, farebný, farbiar, farbistý, farboslepý</i>
<i>fľaša</i> >	<i>fľaška, fľašový, fľaškový, fľaštička, fľaškovozelený</i>
<i>majster</i> >	<i>majstrovský, majstrovstvo⁴</i>
<i>olej</i> >	<i>olejový, olejnatý, olejovať, olejina, olejkár</i>
<i>papier</i> >	<i>papiernictvo, papieren, papierový, papierik</i>
<i>park</i> >	<i>parkový, parkovací, (za)parkovať, parkovisko⁵</i>
<i>parketa</i> >	<i>parketár, parketový, parketovať, vyparketovať</i>
<i>peniaz</i> >	<i>peniazstvo, peniažky, peňažne, peňažníctvo, peňaženka⁶</i>
<i>plán</i> >	<i>plánovať, plánovač, plánovitý, naplánovať</i>
<i>porcelán</i> >	<i>porcelánový, porcelánovobiely</i>
<i>pumpa</i> >	<i>pumpár, pumpička, pumpovať, pumpnúť, napumpovať</i>
<i>rabovať</i> >	<i>rabovačka, rabovník, orabovať, vyrabovať</i>
<i>sklo</i> >	<i>sklený, sklenený, sklenár, sklenárstvo, skleník, skleníkový</i>
<i>šľachta</i> >	<i>šľachteneč, šľachtic, šľachtický, šľachtictvo, šľachtiteľ, šľachtieť</i>
<i>šmirgel</i> >	<i>šmirgľovať, šmirgľový, ošmirgľovať</i>
<i>šnúra</i> >	<i>šnúrka, šnúročka, šnúrový, (za)šnurovať</i>
<i>šporovať</i> >	<i>(zo)šporiť, šporák, šporovlivý, šporovlivosť</i>
<i>šrot</i> >	<i>(zo)šrotovať, šrotovisko, šrotovňa, šrotovník, šrotový</i>
<i>štát</i> >	<i>štátny, štátnosť, štátnik, štátnický, štátnica, štátno⁷</i>
<i>tabak</i> >	<i>tabakový, tabakóza, tabakovohnedý</i>
<i>tehla</i> >	<i>tehlička, tehliar, tehliarstvo, tehelňa, tehlový, tehlovočervený</i>
<i>ventil</i> >	<i>ventilácia, ventilačný, ventilátor, ventilovať, ventilový</i>

Najpočetnejšiu skupinu tvoria germanizmy, ktoré majú deriváty

charakteristické pre ich slovný druh (skupina 2.), ale z hľadiska integrovanosti je pozoruhodý veľký počet slov v skupinách 3. a 4., kde sa germanizmy stávajú základom slovotvorných hniezd, alebo dosiahnu voľnú spájateľnosť s domácimi formantmi. V týchto prípadoch slovotvorným základom sú slová nemeckého pôvodu, ktoré dostali slovotvorný formant slovenského pôvodu už v rámci systému prijímajúceho jazyka. Takéto slová museli byť často používané, stali sa základom pre domácu slovotvorbu. Produktivita súvisí s frekvenciou a pragmatikou aj tak, že vznik derivátov musel byť potrebný, čo odôvodňuje časté používanie a integrovanosť skúmaných germanizmov v slovenčine.

V týchto zoznamoch je veľa slov s derivantmi, ktoré v nemčine nemajú paralelu alebo sú inak motivované. Jeden z dôvodov je, že v nemčine nie sú také frekventované slovotvorné formanty s významom *-ový*, *-níčka* a diminutiva ako v slovenčine. Napr.:

<i>pilóta</i> >	<i>pilotka, pilotný, pilotovať</i> ↔ <i>Pilot</i> > * <i>Pilotin</i> , * <i>pilotisch</i> , * <i>pilotieren</i>
<i>clo</i> >	<i>colnica, colný, colník</i> ↔ <i>Zoll</i> > <i>Zollamt</i> , * <i>zollisch</i> , <i>Zollbeamnte</i>
<i>plech</i> >	<i>plechový, plechovo, plechovka, plecháč</i> , <i>plechavieť</i> ↔ <i>Blech</i> > <i>blechern</i> , * <i>blechlich</i> , <i>Blehdose</i> , <i>blechern</i> , * <i>verblechern</i>

Germanizmy so slovenským sufixom sú zakotvenejšie ako jednoduché prevzatia. Dôkazom toho je napr.: *barir*-ö. *Sparherd* > sk. dial. *šparhert*, *šporhert*, ktorý je morfofoneticky adaptovaným slovom, kým sémanticky podobne motivovaný *spor|ák*, *špor|ák*, je slovotvorne aktívnejší a je bližšie k centru slovnej zásoby. Takisto v prípade *Tusche* > *tuš*, *tuširovať*, *retušovať* sa germanizmus so slovenskými derivátmi dobre ujal, kým *Dusche* > *tuš* † nie, ale v maďarčine *tus*, *tusoló*, *tusolni* sa stal slovotvorne produktívnym slovom.

Germanizmus je zastaraný, ale odvodeniny sú naďalej v centre slovnej zásoby slovenčiny, sú zachytené aj v KSSJ: *friško*, *furovať*, *špekáčik*, *špička*.

KSSJ uvádza len odvodené slovo v prípadoch *činžiak*, *duplom*, *futrovať*, *kaširovaný* a nájdeme germanizmy, ktorých slovenský derivát je už rozšírenejší ako pôvodné prevzaté slovo: *fajka* > *fajčiť*, *majster* > *majs-*

trovstvo, *špek* > *špekáčik*, *fraj* > *frajer*. Z hľadiska funkčnej zakotvenosti môžeme konštatovať, že domáca slovotvorba germanizmov je silným prejavom integrovanosti týchto jednotiek.

V zozname odvodenín sú aj menej frekventované, menej produktívne a zastarané slová, to znamená, že slovotvorná produktivita má aj diachrónny charakter, keď daný germanizmus bol len v istej dobe často používaný: *handel* > *handlovať*, *šacovať* > *šacúnok*, *varta* > *vartovať*. Takýchto príkladov v pomere celého zoznamu je menej, tvoria skôr výnimky a neovplyvňujú naše tvrdenie o súvislosti slovotvornej aktivity a zakorenenosti germanizmov v slovenčine.

V prípade prídavných mien a prísloviak nemeckého pôvodu zistíme jav, protichodný k integrácii týchto slov: *akurát*, *fajn*, *feš*, *lila*, *richtig*. Tieto slová sú adaptované do slovenčiny ako nesklonné a neskoršie, domácou slovotvorbou, sa integrovali do systému slovenských prídavných mien a prísloviak: *akurátny*, *fajnový*, *fešný*, *lilavý*, kým *richtig* zostal nesklonným. Štylisticky príznakové slová, ako napr.: *mordovať*, *pajzel*, *paklík*, *pucovať*, *rande* a frekventované pomocné sloveso nemeckého pôvodu *musieť* nemajú veľa derivátov, lebo ich jazyková funkcia nevyžaduje produktívnu deriváciu.

Paralelné preberanie odvodených slov

Slovotvorné modely nemčiny a slovenčiny sú vo väčšine prípadov analogické, preto je ťažké rozlíšiť, či ide o samostatnú slovotvorbu alebo o paralelné preberanie. V tejto otázke sme sa opierali o NEW, kde sú etymologicky zachytené prvé výskyty slov, čo je rozhodujúci faktor. Tento zoznam obsahuje prípady, keď odvodené slovo nevznikne v rámci prijímajúceho jazyka, ale dôjde k paralelnému preberaniu základného slova a derivátu z odovzdávajúceho jazyka:

<i>Bremse</i> > <i>bremza</i> †	:	<i>Bremser</i> > <i>bremzer</i> †
<i>Brenner</i> > <i>brener</i>	:	<i>brennen</i> > <i>brenovať</i>
<i>Buserant</i> > <i>buzerant</i> vulg.	:	<i>buzserieren</i> > <i>buzerovať</i> vulg.
<i>frisieren</i> > <i>frizírovať</i> †	:	<i>Frisur</i> > <i>frizúra</i> †
		<i>Friseur</i> > <i>frizér</i> †
<i>Furnier</i> > <i>furnír</i> †	:	<i>furnieren</i> > <i>furnírovať</i> †
<i>Gruppe</i> > <i>grupa</i>	:	<i>gruppieren</i> > <i>grupovať</i>
<i>Hinderung</i> > <i>hundrung</i> †	:	<i>hindern</i> > <i>hindrovať</i>

<i>Hitze</i> > <i>hic</i> †	:	<i>heizen</i> > <i>hajcovať</i>
<i>Kibitz</i> > <i>kibic</i>	:	<i>kiebitzen</i> > <i>kibicovať</i>
<i>krist</i> > <i>krst</i>	:	ahd. * <i>kristen</i> > <i>krstiť</i>
<i>Kurbel</i> > <i>kurbľa</i>	:	<i>kurbeln</i> > <i>kurbľovať</i>
<i>laden</i> > <i>ládovať</i> subšt.	:	<i>ladung</i> > <i>ládunk</i> †
<i>löz</i> mhd. > <i>lós</i>	:	<i>lōzen</i> > <i>losovať</i>
<i>Maler</i> > <i>maliar</i>	:	<i>malen</i> > <i>maľovať</i>
<i>Marsch</i> > <i>marš</i> †	:	<i>marschieren</i> > <i>maširovať</i> †
<i>Pack</i> > <i>pak</i> †	:	<i>packen</i> > <i>pakovať</i> †
<i>Pfuscher</i> > <i>fušer</i>	:	<i>pfuschen</i> > <i>fušovať</i>
<i>Putz</i> > <i>puc</i>	:	<i>putzen</i> > <i>pucovať</i>
<i>Raport</i> > <i>raport</i> †	:	<i>rapportieren</i> > <i>raportovať</i> †
<i>Reiter</i> > <i>rajter</i> , <i>rajtár</i>	:	<i>reiten</i> > <i>rajtovať</i>
<i>Reisender</i> > <i>rajzender</i>	:	<i>reisen</i> > <i>rajzovať</i> †
<i>Richter</i> > <i>richtár</i>	:	<i>richten</i> > <i>richtovať</i> †
<i>Schacher</i> > <i>čachre</i>	:	<i>schachern</i> > <i>čachrovať</i> pej.
<i>Schmajchler</i> > <i>šmajchliar</i> †	:	<i>schmeicheln</i> > <i>šmajchlovať</i> sa †
<i>Staffierung</i> > <i>štafíring</i> †	:	<i>staffieren</i> > <i>štafírovať</i> †
<i>Strecke</i> > <i>štreka</i>	:	(<i>sich</i>) <i>strecken</i> > <i>štrekovať</i> †
<i>Stellage</i> > <i>šteláža</i> †	:	<i>stellen</i> > <i>štelovať</i> : <i>Stellung</i> > <i>štelunk</i> †
	:	<i>Ständer</i> > <i>štender</i> dial.

Vidíme, že v prípadoch paralelného preberania základného a odvodeného slova je viac zastaraných germanizmov ako medzi slovenskými produktmi v predchádzajúcom zozname. Tieto slová priniesli so sebou svoj odvodený pár z nemčiny a na rozdiel od prvej skupiny nerozvíjali sa ďalej, nevytvorili ďalšie odvodeniny v slovenskom jazyku. To je dôkazom toho, že slovotvorná aktivita v prijímajúcom jazyku súvisí so zakorenenosťou a funkčnosťou germanizmov v slovenčine. Najkrajším príkladom na to je označenie sídla mestského zhromaždenia v slovenčine, kde z konkurencie odvodeného slova na základe germanizmu ahd. *rād* > sk. *rada* > *radnica* a paralelného prevzatia v neskoršej dobe mhd. *rāthūs* > sk. *ratúz* † sa zakorenilo odvodené slovo.

Strata pôvodnej motivovanosti odvodených a zložených slov

Strata pôvodnej slovotvornej motivovanosti a adaptácia zložených

slov sú ďalšími znakmi integrovanosti, ale podľa výskumu nesúvisia s frekvenciou. Naše príklady sú bližšie k periférii slovnej zásoby dnešnej slovenčiny. Podľa vysokej integrovanosti týchto slov by sa dala očakávať analógia s odvodenými slovami z hľadiska postavenia v slovnej zásobe, ale príklady svedčia o tom, že strata motivovanosti alebo pretvorenie zloženého slova nie sú faktormi pre vyššiu frekvenciu, ako napr. slovo-tvorba typu 'germanizmus + slovenský slovotvorný formant'.

Zložené slová sú pre systém slovenského jazyka atypické (Furdík, 1986) a naznačujú jemný vplyv nemeckého jazyka zo systémového hľadiska. Tieto vzory obohacovania slovnej zásoby sú znakom dynamiky slovenského jazyka pod cudzím vplyvom, napriek tomu, že ich frekvencia nie je taká vysoká ako v prípade odvodenín, lebo majú špeciálnejší význam. Mechanizmus univerbizácie sa vzťahuje aj na kalky a integruje dvojslovné pomenovanie do štruktúry slovenčiny napr. takto:

n. *Bank|note* > sk. *banknota* † > *bankovka* (por. m. *bankó*)

n. *Kamarad|schaft* > sk. *kamarátšaft* † > *kamarátstvo*

n. *Last|wagen* > sk. *nákladné auto* > *nákladiak*

n. *Spar|kasse* > sk. *špárkasňa* > *sporiteľňa* (por. m. *spórkassza*, *szpori*)

Vznikajú aj analogické formy: *Kaffehaus* - *kaviareň*, *Stahlwerk* - *oceliareň* atď. vynechaním kalku, slovenskou slovotvorbou. (Marvan, s. 71). V dnešnej slovenčine sa ujali tieto formy, nie prosté preberanie zloženého slova. Zloženie slov ako systémový germanizmus nemohol preniknúť do slovenského jazyka. Príklady:

Berg|ordnung > *pergordnunk*

Berg|walter > *bergvalter*

Burger|majster > *burgØmajster*

Frei|maurer > *frejmaurer*

Fuchs|schwanz > *fuksšvancka*

fungel|nagel|neu > *funglØ nový*

gleich|schalten > *glajchšaltovať*

Hacken|kreutz > *hakenkrajc*

Hals|tuch > *halstuch*

Im|mobilie > *imØobilie*

jär|market > *jarmok*

Kandis|zucker > sk. *kandis* (por. m. *kandis|cukor*)

Keller|meister > *keleØmajster*

Ketten | *händler* > *keťas*
Kund | *schaft* > *kundšaft*
Kwitt | *ung* > *kvitung*⁸
Land fahren > *lanfárit*
Land | *fest* > *lanfešt*
Land | *sturm* > *lančturm*
Leut | *nant* > *lajtnant*
Lös | *ung* > *lozung*, m. *lózung*
Mann | *schaft* > *mančaft*
Minder | *wertigkeit* > *mindrák*
Ordn | *ung* > *ordnunk*
Pappen | *deckel* > *papendekel*
Rat | *haus* > *ratØúz*
Reit | *schule* > *rajčula*
Schenk | *tisch* > *šenkýs*, *šentyš*
Sicherheits | *nadel* > *zicherhajska*
Spar | *herd* > *šporhel*
Trink | *geld* > *trinkelt*
vrīt | *hof* > č. *hřbitov* > sk. *hrobitov†* (por. m. *temet* | *ő* > sk. dial *temetov*)
Werk | *zeug* > *verØcajk*
Zucker | *kandel* > *cukorkandel*
Zug | *luft* > *cúkluft*
Zugs | *führer* > *cúksfírer*

Asimilácie *dš* > *č*, *nš* > *nč*, *ng* > *nk*, kontrakcie *mm* > *m*, *tt* > *t*, vynechávanie *-er*, *-nagel*, *-h*, *-r* (označené Ø) svedčia o strate morfématickej hranice, prípony *-as*, *-ák*, *-ka*, *-ov* stoja namiesto druhého člena zloženého slova.

Záver z porovnání slovotvornej produktivity a frekvencie germanizmov potvrdzujú správnosť hypotézy, podľa ktorej germanizmy, z ktorých sa domácimi sufixami odvodzuje ďalšie slovo v rámci systému slovenského jazyka, sú frekventované, zakotvené, bližšie k centru slovnej zásoby ako tie slová, ktoré preberala slovenčina spolu so svojím derivátom. Zložené slová a germanizmy s nemeckým sufixom sú menej používané.

LITERATÚRA

- BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján a kol.: Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava: Veda 1987.
 FURDÍK, Juraj: Zum Vergleich von Wortbildungssystemen in slawischen und nichtslawischen Sprachen (am Material des Deutschen und Slowakischen). In: Zeitschrift für Slawistik 31, 1986, s. 80 – 86.
 FURDÍK, Juraj: Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča: Modrý Peter 1993.
 MARVAN, Jiří: Na prahu slovenčiny. Bratislava: Veda 1999.
 NEWERKLA, Stefan Michael: Sprachkontakte Deutsch-Tschechisch-Slowakisch. Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Tschechischen und Slowakischen: historische Entwicklung, Beleglage, bisherige und neue Deutungen (Schriften über Sprachen und Texte 7). Frankfurt am Main: Peter Lang 2004.
 SOKOLOVÁ, Miloslava – MOŠKO, Gustav – ŠIMON, František – BENKO, Vladimír. Morfematický slovník slovenčiny. Prešov: Náuka 1999.

Poznámky

- 1 MSS a KSSJ uvádzajú len odvodeniny, základné slovo nie.
- 2 Veľmi produktívne odvodzovanie.
- 3 Odvodeniny sú frekventovanejšie.
- 4 + zložené slová.
- 5 Možná motivácia: n. *parkieren*.
- 6 Veľmi produktívne odvodzovanie.
- 7 Veľmi produktívne odvodzovanie.
- 8 Ale *kvitancia* pod vplyvom lat.